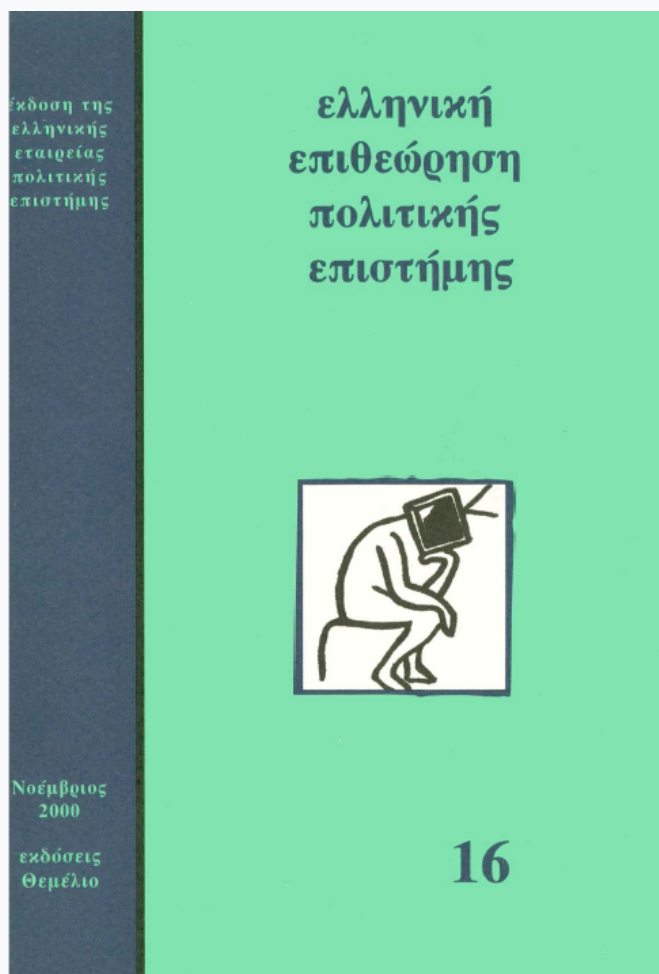

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 16 (2000)

Αφιέρωμα: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Περί του βίου και των σχέσεων των κρατών: Νίκος Λιούσης - Σωτήρης Ντάλης (εισαγωγή-επιμέλεια), Οι διεθνείς σχέσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή: Απ' τη γεωπολιτική στη γεωοικονομία και οι προκλήσεις του 21ου αιώνα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999, 630 σελ.

Βασίλης Καπετανγιάννης

doi: [10.12681/hpsa.15192](https://doi.org/10.12681/hpsa.15192)

Copyright © 2017, Βασίλης Καπετανγιάννης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καπετανγιάννης Β. (2017). Περί του βίου και των σχέσεων των κρατών: Νίκος Λιούσης - Σωτήρης Ντάλης (εισαγωγή-επιμέλεια), Οι διεθνείς σχέσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή: Απ' τη γεωπολιτική στη γεωοικονομία και οι προκλήσεις του 21ου αιώνα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999, 630 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 16, 189–193. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15192>

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

ΝΙΚΟΣ ΛΙΟΥΣΗΣ - ΣΩΤΗΡΗΣ ΝΤΑΛΗΣ (εισ.-επιμ.), *Οι διεθνείς σχέσεις στη μεταψυχροπολεμική εποχή: Απ' τη γεωπολιτική στη γεωοικονομία και οι προκλήσεις του 21ου αιώνα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999, 630 σελ.

Πέντε θεματικές ενότητες, σαράντα τρία άρθρα ξένων και Ελλήνων συγγραφέων, τρεις Έλληνες πολιτικοί που σχολιάζουν τη σύγχρονη γεωπολιτική και γεωοικονομία στη βάση συγκεκριμένου καταλόγου ερωτημάτων (Θεόδωρος Πάγκαλος, Στέφανος Μάνος και Μιχάλης Παπαγιαννάκης), *Η Παθολογία του πολέμου* του Θουκυδίδη (ο οποίος ειρήσθω εν παρόδω, επιστρατεύτηκε πρόσφατα κατά κόρον από τη γραφίδα πανεπιστημιακών και άλλων για να υπομνήσει στους επιλήσμονες Νεοέλληνες τις ολέθριες συνέπειες της υποτιθέμενης ενδοτικότητας έναντι της Τουρκίας με αφορμή την υπόθεση των S-300), σημείωμα *αντί επιλόγου*, κατάλογος πηγών, κι ένας υποδειγματικός *βιβλιογραφικός οδηγός* αποτελούν τον υπό κρίση ογκώδη τόμο.

Το εισαγωγικό σημείωμα των επιμελητών της έκδοσης Νίκου Λιούση και Σωτήρη Ντάλη, που ομαδοποιεί και ταξινομεί τις διάφορες προσεγγίσεις, είναι μεν πολύτιμο αλλά αποτελεί μόνο τον προθάλαμο για την «ανάγνωση» μιας σειράς κειμένων που είναι, σε ορισμένες περιπτώσεις, άνισα, τόσο από άποψη έκτασης όσο και από άποψη προβληματικής. Διότι, κατά τα άλλα, είναι εν μέρει φυσιολογικό η διαφορετική προέλευση των συγγραφέων να χρωματίζει τόσο το ιδιαίτερο αντικείμενο του ενδιαφέροντος και της ανάλυσης όσο και τις διάφορες θεωρητικές αναφορές τους.

Οι σχέσεις χώρου και ισχύος, ο στρατηγικός έλεγχος του χώρου, η γεωπολιτική ως εργαλείο ανάλυσης, η «σταθερή» συνιστώσα της γεωγραφίας αλλά και οι σύγχρονες αρθρώσεις της (γεωοικονομία)

* Δρ. Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Λονδίνου.

αποτελούν απλώς ένα πλαίσιο που μας επαναφέρει διαρκώς σε ορισμένες απλές μεν αλλά σταθερές διαπιστώσεις: ότι, π.χ., τα κράτη έχουν εδαφικά όρια, ότι δε ζουν όλα στον ίδιο πολιτικό χώρο και χρόνο, ότι αρκετοί τύποι ιστορικών διαδικασιών έρχονται συχνά σε αντιπαράθεση, ότι πλήθος παραγόντων επενεργούν για να προσδιορίζουν τα πρότυπα αλληλεπίδρασης μεταξύ των εθνών και διαμόρφωσης των διεθνών σχέσεων σε κάθε ιστορική περίοδο κλπ.

Το πόσο ωμά επανέρχεται η γεωπολιτική ως καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης της πολιτικής μας το υπομνήσκουν συνεχώς πληθώρα σύγχρονων γεγονότων: όπως π.χ. οι εξελίξεις στο Κοσσυφοπέδιο, η στάση των ΗΠΑ και των σημαντικών κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στην Τουρκία, στο Κουρδικό και το Μεσανατολικό ζήτημα, για να μνημονεύσω ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα στον γειτονικό μας χώρο.

Σε μια ανταπόκριση του δημοσιογράφου Paul Wood στη βρετανική εφημερίδα *Independent on Sunday* (21.2.99) που αφορούσε τους ελληνικούς φόβους για τις επιπτώσεις της σύρραξης στο Κόσοβο, παρατίθεται σαφέστατα η γνώμη κάποιου ξένου διπλωμάτη: *Η Δύση πεντάρα δε δίνει για τα 45 άτομα που φονεύτηκαν στο Ράτσακ (στο Κόσοβο, τον Ιανουάριο). Δεν πρέπει να έχει κανείς αυταπάτες. Οι γεωπολιτικές εκτιμήσεις καθορίζουν την πολιτική [στην περιοχή αυτή] (έμφαση δική μου).*

Στην εποχή δε της παγκοσμιοποίησης δεν είναι καθόλου περίεργο που το κέντρο βάρους και η σχετική προβληματική μετατοπίστηκαν στη γεωοικονομία. Το σχετικό Κεφάλαιο δικαίως κατέχει σημαντική θέση στον τόμο. Εξίσου σημαντικά όμως και τα κεφάλαια που πραγματεύονται τα προβλήματα ασφάλειας, άμυνας και εξωτερικής πολιτικής στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, ιδιαίτερης σημασίας μάλιστα για την Ελλάδα καθόσον έχει τοποθετήσει την ασφάλεια και ευημερία της σταθερά πλέον μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση παρά τα τεράστια ελλείμματά της στον τομέα αυτό (μικρά, δειλά κι ανεπαρκή βήματα). Όπως κρίσιμης σημασίας είναι και τα προβλήματα που αναδύονται μέσα στον σημερινό πολυπολιτισμικό κόσμο. Κι ενώ ως προς τα θέματα της ΚΕΠΠΑ αξιολογότατη και εκτενής είναι η ελληνική συμβολή και βιβλιογραφία (εξαιρετικό δε το άρθρο του Leo Tindermans στον τόμο), στις επίμαχες θεωρίες του Samuel Huntington θεωρώ ανεπαρκή και ελλιπή την ελληνική αντίκρουση παρά την ανελέητη κριτική που ασκεί το άρθρο των Θ. Κουλουμπή και Θ. Βερέμη. Διότι, αν μη τι άλλο, η εξ ορι-

σμού *οικουμενικότητα* των δυτικών αξιών (ανθρώπινα δικαιώματα, αντιπροσωπευτικό σύστημα, κλπ.) δεν αποκλείει τη *μοναδικότητα* της Δύσης από άποψη ιστορική. Κι ασφαλώς έχουμε κάθε δικαίωμα και συμφέρον να κατεδαφίσουμε το σινικό τείχος που ανεγείρει ο Huntington και να συντρίψουμε τα κριτήρια ένταξης στον δυτικό κόσμο (και στο NATO) που χρησιμοποιεί, αλλά ταυτόχρονα δεν πρέπει να παραλείψουμε μια πιο ενδελεχή εξέταση των θεωριών του περί πολιτισμικών συγκρούσεων, εφόσον ο παράγοντας αυτός ως εσωτερική πολιτική δυναμική ενδέχεται να συμβάλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση στάσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και των διακρατικών σχέσεων εν γένει.

Οι συντηρητικές πολιτικές απόψεις του Huntington, εμφανείς ήδη από το –έξοχο όμως– βιβλίο του *Political Order in Changing Societies* (Yale University, 1968) που μεταφέρονται τώρα στις εξωτερικές σχέσεις για να δώσουν θεωρητική υπόσταση σε ορισμένες προσεγγίσεις στηρίζοντας αντίστοιχες πολιτικές, δεν πρέπει να αποτελέσουν εμπόδιο αξιοποίησης άλλων σημαντικών επισημάνσεων ή αναλύσεων του. Η μοναδικότητα δε μεταφράζεται κατ' ανάγκη σε αλαζονεία, και η πολυπολιτισμική συνύπαρξη εντός κρατών, αλλά και μεταξύ κρατών, καθώς και η αντιμετώπιση των πολιτισμών σε βάση ισοτιμίας και σεβασμού από άποψη διακρατικών σχέσεων δεν μπορεί να αμβλύνει την κριτική (π.χ. ανθρώπινα δικαιώματα) άλλων πολιτισμών από τη σκοπιά αξιακών συστημάτων που διεκδικούν *οικουμενικότητα* εφαρμογής. Η οικουμενική αξίωση εκπηγάει από την ιστορική μοναδικότητα των δυτικών πολιτικών και ατομικών αξιών. Δεν μπορούμε να αποφύγουμε το ερώτημα των κριτηρίων και των αξιακών συστημάτων στη βάση των οποίων ασκείται κριτική σε ολοκληρωτικά, αυταρχικά, στρατοκρατικά ή θεοκρατικά καθεστώτα.

Μπορούμε να απορρίψουμε τον πολιτισμικό ντετερμινισμό του Huntington ή να επισημάνουμε εκτιμήσεις του που έχουν ήδη διαψευστεί από τα πράγματα (π.χ. επέμβαση στη Βοσνία, ανάμειξη στο Κόσοβο) αλλά δε θα πρέπει να αγνοήσουμε τους πολιτισμούς, στο βαθμό τουλάχιστον που συμβάλλουν σε ιδεολογικές αποκρυσταλλώσεις (και αγκυλώσεις), ως υπαρκτές ή δυνητικές πηγές διενθών συγκρούσεων. Άλλωστε, ποιος θα τολμούσε σήμερα στη Δύση να υποστηρίξει μια πολιτική τελείως ανοιχτών θυρών έναντι της μετανάστευσης των φτωχών και κατατρεγμένων από τόσες πλέον ηπείρους του πλανήτη μας;

Αναγκαίο ανάγνωσμα αποτελεί επίσης το Κεφάλαιο Ε' για το ρόλο της οικονομίας στη διεθνή πολιτική. Οι προσεγγίσεις και πά-λι διαφέρουν αλλά είναι καθ' όλα αναλυτικές και στοιχειοθετημένες. Διδακτικότητα η άποψη του διευθυντή σύνταξης της εφημερίδας *Le Monde* Eric Izraelewicz ότι «οι αγορές, οι σημερινές χρηματοοικονομικές αγορές, δεν ψηφίζουν ούτε “δεξιά” ούτε “αριστερά”», με άλλα λόγια δεν κάνουν πολιτικές επιλογές αλλά αναζητούν συνοχή πολιτικής, διαφάνεια, τήρηση ανειλημμένων υποχρεώσεων, κι ότι «η δικτατορία των αγορών» δεν αποτελεί παρά ένα βολικό άλλοθι της αδράνειας των πολιτικών. Και επί της ουσίας, η σύντομη ανάλυση του παλαίμαχου J.K. Galbraith για τη σημερινή «κοινωνία της αφθονίας» (πολύκροτο στην εποχή το βιβλίο του *The Affluent Society*) και τις σημερινές ταξικές διαιρέσεις στον ανεπτυγμένο κόσμο ως πηγή δυσαρέσκειας, δυσφορίας και σύγκρουσης στη μεταψυχροπολεμική εποχή.

Τέλος, άκρως ενδιαφέρουσες είναι οι απόψεις των τριών Ελλήνων πολιτικών που απαντούν σε 11 γραπτές ερωτήσεις ευρύτερου φάσματος: από τη «Νέα Γεωπολιτική Συγκυρία» και το ρόλο του ΝΑΤΟ και της ΔΕΕ μέχρι τις προοπτικές ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε. Κι είναι ενδιαφέρουσες ακριβώς διότι χρωματίζονται (αναπόφευκτα) από τις ιδιαίτερες πολιτικο-ιδεολογικές τους απόψεις, μολονότι δε λείπει κάποιος κοινός παρονομαστής και η κοινή διαπίστωση περί της ρευστότητας των σημερινών πραγμάτων.

Εμφανώς όμως ανεπαρκής είναι η αναφορά στις θεωρίες του πολέμου, εφόσον ο πόλεμος και οι ένοπλες συγκρούσεις εξακολουθούν –φευ!– να παραμένουν όχι μόνο επίκαιρο φαινόμενο, «συνέχεια της πολιτικής» κατά Κλαούζεβιτς, αλλά εγγενές στοιχείο των ανθρώπινων κοινωνιών και των διακρατικών σχέσεων, αναπόσπαστο εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής, ακόμα και με τη μορφή απειλής βίας. Ως προς αυτό ανεξήγητη είναι η απουσία σχετικού κειμένου του εκλιπόντος Π. Κονδύλη, καθώς και η παράλειψη μνημόνευσης των σχετικών έργων του στον βιβλιογραφικό οδηγό. Κι όμως στην περίπτωση του έχουμε ένα απτό δείγμα συγκεκριμένης εφαρμογής (υπό τη μορφή ανάλυσης και προτάσεων) θεωρητικών προσεγγίσεων. Το επίμαχο Επίμετρό του στην ελληνική έκδοση του έργου του *Θεωρία του Πολέμου* (Θεμέλιο, 1998) τον εξέθεσε (όχι αδικώς, πιστεύω, από πολλές απόψεις) σε έντονες επικρίσεις.

Η διαμάχη περί του θέματος έδειξε ταυτόχρονα πόσο πειστική (και αναντικατάστατη) είναι η ανάγκη συγκρότησης και επεξεργα-

σίας αυτόχθονης στρατηγικής-θεωρητικής σκέψης για να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά, πολύπλευρα και μακροπρόθεσμα τα προβλήματα που δημιουργούνται από τις υπαρκτές και δυνητικές απειλές κατά της χώρας. Ενίοτε ορισμένοι πολιτικοί και κατ'επάγγελμα διαμορφωτές και διαχειριστές της εξωτερικής μας πολιτικής περιφρονούν ή σκοπίμως παραγνωρίζουν τους εκφραστές θεωρητικών πλαισίων ανάλυσης, αντί να επιδιώκουν μια γόνιμη συνάντηση και συνεργασία μαζί τους. Φυσικά, οι αναλυτές δε διατρέχουν κανένα κίνδυνο, σε αντίθεση με τους πολιτικούς που οι επιλογές τους πάντα έχουν και τίμημα και επιπτώσεις. Προσφεύγοντας δε στο σημαντικό έργο ενός θεωρητικού της διπλωματίας αλλά και υπεύθυνου διαχειριστή της, του Henry Kissinger (βλ. *Διπλωματία*, Νέα Σύνορα, 1995) θα υπογράμμιζα την κοινότοπη διαπίστωσή του ότι «οι διανοούμενοι αναλύουν τη λειτουργία των διεθνών συστημάτων, οι πολιτικοί τα οικοδομούν... ότι υπάρχει μια τεράστια διαφορά ανάμεσα στην οπτική γωνία ενός αναλυτή κι ενός πολιτικού» ότι τα προβλήματα απλώς επιβάλλονται στον πολιτικό, δεν τα επιλέγει κατά βούληση, κι ότι τελικά «τα λάθη του είναι αμετάκλητα».

Προέχει πάντα να διασφαλίζεται η γνώση, το πλαίσιο ανάλυσης, η ορθή διάγνωση που όμως δεν μπορεί να προσδιορίζει αναγκαστικά κάποια μοναδική γραμμή πλεύσης. Παρήγορο όμως είναι τελικά το γεγονός ότι, έστω κάπως αργά, συνειδητοποιείται η πολύτιμη συμβολή της θεωρίας και των διανοητών του χώρου στην κατανόηση των προβλημάτων, συχνά χωρίς προκαταλήψεις και πέρα από ψευδαισθήσεις και ευσεβείς πόθους.

Ο τόμος αυτός συμβάλλει προς αυτήν την κατεύθυνση με αίσθημα ευθύνης έναντι του αναγνώστη αποφεύγοντας λίθους αναθέματος και προβάλλοντας, πολύπλευρα, πράγματι, τις προκλήσεις που ήδη βρίσκονται ενώπιόν μας. Έχοντας γνώση των περιορισμών, απομένει εντούτοις αρκετός χώρος για τη δική μας δράση.